

ČESKÁ TVÁŘ MODLITBY PÁNĚ¹

JOSEF BARTOŇ

1. ZVLÁŠTNÍ STATUS MODLITBY PÁNĚ

Modlitbu Páně, otčenáš, zná běžný křesťan většiny vyznání z paměti. Je pro něj obvykle i prototypem modlitby jako takové, primárně modlitby osobní: odpočívá to ostatně slovům, jimiž sám Ježíš tento text v evangeliích uvádí – „vy se modlete takto“ (Mt 6, 9) či „když se modlíte, říkejte“ (Lk 11, 2). Platí to o křesťanech na celém světě, nevyjímajíc Čechy a Moravany. Otčenáš je však jedinečnou modlitbou se zvláštním statutem, založeným na faktu, že text je rozepjatý mezi dvěma různosměrnými tendencemi. Pro stručnost, zemitost a univerzálnost svého obsahu, s nímž se každý věřící může snadno ztotožnit, se ujal – jak už bylo zmíněno – jako běžná soukromá modlitba i modlitební vzor. Pro svůj původ (jde o slova Písma, ba *ipsissima verba* Ježíšova) a také (snad hlavně) proto, že se už v rané době stal pevnou součástí liturgie, je však zároveň obestřen určitým nimbem posvátnosti, vzbuzujícím ostych a dojem nedotknutelnosti. Tento zvláštní status se u nás už hodně přes tisíc let promítá také do významného fenoménu překládání otčenáše do obecně srozumitelného jazyka.

2. ROLE OTČENÁŠE V DOBĚ PRVOTNÍHO HLÁSÁNÍ EVANGELIA

V raném středověku, kdy se hlásalo evangelium našim pohanským předkům, bylo nezbytností, aby misionáři měli k dispozici v první řadě tři nejzákladnější texty přeložené do vernakulárního jazyka, jež sloužily jako první „katechismus“ – východisko pro vysvětlení a upevnění hlavních rámců křesťanské etiky,

¹ Tato stať vznikla v rámci grantu UNCE č. 204 008.

dogmatu a spirituality. Šlo o Desatero, Vyznání víry (zpravidla v kratší verzi, tj. „apoštolské“ krédo) a právě modlitbu Páně (v delší, tj. matoušovské verzi).² Otčenáš tak byl přeložen do jazyka zdejších Slovanů nepochybně ještě před cyrilometodějskou misí, a to díky misionářům přicházejícím z Bavorska, případně ze severní Itálie. Nevíme přesně, co se dalo se zněním modlitby Páně po příchodu soluňských věrozvěstů, protože není zachován žádný zápis tohoto starého západoslovanského otčenáše a také nejpůvodnější text staroslověnský užívaný na Velké Moravě máme jen v hypotetické podobě díky badatelským textologickým rekonstrukcím. Zdá se však pravděpodobné, že byzantští misionáři moravskému lidu pro osobní zbožnost v podstatě ponechali starý, už vžitý text, a dokonce jej aspoň zčásti integrovali i do „vysokého“ staroslověnského znění biblického překladu³ (a to potom zase patrně zanechalo stopu i v pozdějším textu staročeském). K úplnému sjednocení formy obecně srozumitelného otčenáše nejspíše ale nedošlo, a ve velkomoravské a raně přemyslovské době na našem území tedy asi existovala minimálně podvojnost v detailech znění: otčenáš byl na jedné straně samostatnou, ústně předávanou soukromou (i osobní) modlitbou a na straně druhé integrální součástí písemně fixovaného textu staroslověnské bible a slovanské liturgie.

3. STAROČESKÝ OTČENÁŠ A JEHO PROMĚNY

Navzdory nepochybnému rozšíření srozumitelného otčenáše od raného období máme staročeský text *písemně* zachycen poměrně pozdě, prvními otčenášovými fragmenty jsou počáteční dvě prosby zachované jakožto glosy z 13. stole-

² Vlastním předmětem našich úvah bude dále právě jen delší verze z Mt 6, 9–13. Nebudeme se přitom zvlášť věnovat doxologii (v Bibli kralické: *nebo tvé jest království i moc, i sláva na věky*), jíž běžně modlitbu zakončují nekatolíci. Jako součást modlitby se objevuje v první třetině 16. století, kdy na základě tehdy dostupných řeckých novozákonních textů (které se posléze staly podkladem pro Textus receptus, dlouho uznávaný nekatolíky jako text směrodatný) vzniklo přesvědčení, že šlo o součást původního znění, která chybí ve Vulgátě. První evangelický novozákonní překlad po Kralické z pera Františka Žilky (1933) už doxologii odsouvá pod čáru s vysvětlením, že „jde o pozdější liturgické zakončení modlitby“.

³ Patrnou stopou překladu otčenáše z *latiny* ve stsl. textu (biblický text staroslověnský měl jinak předlohu řeckou) je zejména obrat не въведеи (doslovně z lat. *ne inducas*; naproti tomu ř. text má μη εισεvényης, čemuž přesně odpovídalo např. gótské překladové znění *ni briggaís*). Srov. V. FLAJŠHANS, *Nejstarší památky jazyka i písemnictví českého*, díl 1, Praha 1903, s. 39.

tí v Opatovickém homiliáři (vepsané do latinského kázání na modlitbu Páně): *Osvěti se jmě tvé! Přijdi tvé království!*⁴

Záznam *celku* modlitby pak je k dispozici až z doby po polovině 14. století.⁵ V rámci českého Života Krista Pána, beletrizované harmonie evangelií (vypracované českým dominikánem-anonymem podle latinské předlohy z italského františkánského prostředí), máme toto znění (rukopis z třetí čtvrtiny 14. století): *Otče náš, jenž jsi v nebesiech, osvět' se jmě tvé, přid' království tvé, bud' vuole tvá jako na nebi tako i na zemi. Chlěb náš vešdajší daj nám dnes a otpušč nám naše dluhy, jako my otpúščieme svým dlužníkóm. Neuvodi nás u pokušenje, ale zbav nás ote zlého.*⁶ Přibližně současný je zápis modlitby v nejstarší celé české bibli Drážďanské (60. léta 14. století), která textově reprezentuje tzv. první redakci staročeské bible:⁷ *Otče náš, jenž jsi na nebesiech, osvět' se jmě tvé. Přid' království tvé. Bud' vuole tvá jako v nebi, i v zemi. Chlěb náš pokladný daj nám dnes. A otpušči nám dluhy naše, jako i my otpúščiemy dlužníkóm našim. I neuvod' nás u pokušenje. Ale vysvobod' nás ote zlého.*⁸

Již u citovaných tří zápisů můžeme sledovat jistou nejednotnost textu, jednak v různosti tvarů (dané vývojem jazyka, např. starší imperativy na *-i* proti progresivním tvarům kratším), jednak ve variabilitě slovosledu (bezprostřednější a živější slovosled na základě aktuálního členění *tvé království, naše dluhy, svým dlužníkóm* proti latinizující inverzi *království tvé, dluhy naše, dlužníkóm našim*), výjimečně v lexiku (*vešdajší – pokladný*, viz dále). Ostatně už Arnošt z Pardubic v roce 1343 konstatuje variantnost textu jako pastorační problém a pokouší se jej sjednotit.⁹ V Olomoucké bibli, mladší reprezentantce první redakce (sám rukopis je z roku 1417, ale předloha byla jistě ze 14. století),

4 Transkribovaný text je převzat z knihy: A. Škarka, *Nejstarší česká duchovní lyrika*, Praha 1949, s. 7.

5 České evangeliáře obsahující liturgické perikopy vznikaly patrně již na konci 13. století, rukopisně jsou doloženy z první poloviny 14. století. Nebyla v nich však perikopa obsahující otčenáš.

6 Transkribovaný text převzat z knihy: V. KYAS, *Česká bible v dějinách národního písemnictví*, Praha 1990, s. 36. Časové zařazení rukopisu tamtéž.

7 Od poloviny 14. do konce 15. století vytvořilo naše prostředí postupně čtyři překladové typy (tzv. redakce) staročeského biblického textu, zachované ve velkém množství rukopisů (v jednotlivých rukopisech přitom někdy mohou být opsány různé části z různých předloh, čímž docházelo k mísení redakcí) a v raných tiscích.

8 Edice (transliterovaný text) viz *Staročeská Bible drážďanská a olomoucká*: I. *Evangelia*, vydal Vladimír Kyas, Praha 1981, s. 54. Transkribuji podle běžných pravidel, interpunkci ponechávám dle Kyasovy edice.

9 Synodální statuta (18. 10. 1343): „Ceterum intelleximus, quod oratio dominica et symbolum apostolorum ab illiteratis laicis secundum arbitrium cujuslibet proferatur, ex quo in cordibus fidelium, cum unus asserat alium male dicere, scandalum oritur.“ In J. EMLER (ed.), *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*, IV, Pragae 1892, s. 539–540. V listu následuje nařízení církevním představeným, které mělo zajistit sjednocení textu v lidovém jazyce.

shledáváme opět některé odchylky v různých jazykových plánech (hláskoslovně progresivní *otpusť, otpúštiemy*, ale naopak konzervativnější tvar zájmena *zbav ny* proti *nás*) včetně lexika (je tu zase starý výraz *vešdajší* proti zvláštnímu ekvivalentu Drážďanské *pokladný*, objevuje se překladová volba *naše viny, svým vinníkóm*). V biblických textech druhé staročeské redakce (vytvořené na počátku 15. století) se pak dá narazit zejména na kolísání mezi slovem *vešdajší* a inovativním ekvivalentem *nadpodstatný* (tento výraz přitom najdeme už v českém Komestoru z konce 14. století, překladu výkladové biblické dějepavy Historia scholastica Petra Lombardského). Pro zbytek staročeského období, tj. do konce 15. století, kdy se již objevují také biblické prvotisky, je důležité, že (vedle průběžné modernizace v hláskosloví a tvarosloví) postupně zvítězily volnější, poněkud interpretující překladové ekvivalenty *viny, viníci* (asi na základě širšího významu středolatinšského *debita, debitores*) nad staršími lexémy *dluhy, dlužníci* (které snad mohly být stopou staroslověnského znění *длъгы, длъжьници* následujícího striktně doslovně řeckou předlohu). Naproti tomu kolísání mezi výrazy *vešdajší/veždajší* (později *vezdajší, vezdejší*) a *nadpodstatný* můžeme sledovat v českých biblích až do 19. století. Tisky nekatolické provenience včetně nejprestižnější Kralické mají téměř vždy *vezdajší/vezdejší*, katolická Svatováclavská má *nadpodstatný* (spolu se starou utrakvistickou Benátskou z roku 1506). V katolických biblích konce 18. a počátku 19. století nalézáme již zase výraz *vezdejší* aspoň v závorce, aby posléze zcela zvítězil: slovo *vezdejší* jako jediný ekvivalent je už v málo známé bibli katolíka Tomáše Draského z roku 1827 a pak i v katolických biblích „oficiální linie“ počínajíc Biblí konsistorní 1851.

4. CHLĚB NÁŠ VEZDEJŠÍ

Zmíněné soupeření překladových ekvivalentů *vezdejší–nadpodstatný* specifickým způsobem odráží několik třeba i vzájemně nesouvisejících momentů v pozadí: je to zajímavá problematika textologická a translatická, zčásti i otázka tlaku tradice, vývoje vzdělanosti u nás či vývoje českého jazyka. V řeckém originále je v matoušovské i lukášovské verzi otčenáše řecké slovo *ἐπιούσιος*, které už staří řečtí interpreti nechápali jednoznačně. Někteří mu rozuměli ve smyslu „časovém“ (s etymologií buď od *ἐπιέναι* „nadcházet“, nebo

od ἐπι οὐσαν ἡμέραν „na jsoucí den“; šlo by tedy o „chléb potřebný pro nastávající/daný den“), jiní (většina) ve smyslu „podstatovém“ (etymologii – patrně nesprávně – odvozovali od ἐπι τὴν οὐσίαν „na bytí, podstatu“; šlo by tedy o „chléb na udržení našeho bytí, podstaty“).¹⁰ Starý latinský překlad (Vetus Latina) měl na obou místech trochu volnější ekvivalent *quotidianus* „každodenní“, tj. přiklonil se k prvnímu, „časovému“ chápání, navíc s jistou mírou interpretace. Jeroným pak ve své Vulgátě u Matouše užil výrazu *supersubstantialis* „nadpodstatný“ (přiklonil se tím naopak k „podstatovému“ smyslu, který navíc v souladu i s některými řeckými autory zúženě interpretoval směrem k chápání eucharistickému), u Lukáše ponechal *quotidianus* (tj. zachoval význam „časový“) – a snad touto zvláštní nedůsledností chtěl udržet obě možná pochopení („podstatové“ i „časové“).¹¹ V latinském otčenáši jakožto samostatné modlitbě (v privátní i liturgické praxi) však zůstal starý výraz *quotidianus*, který pak zase občas mohl jako „automatismus“ proniknout i do opisů vulgátního textu, a posléze tento „časový“ význam prosakoval do vernakulárních verzí modlitby i do překladů Matoušova evangelia. V češtině se tak stalo trochu volněji slovem *vešdajší* „vždy (= každodenně) jsoucí k dispozici“ (od *vešdy* „vždy“). Tento ekvivalent, v němž chybí slovo *den* a zdůrazňuje se *stálost, trvalost*, pravděpodobně zvolili už dávní bavorští misionáři (nejstarší hornoněmecké otčenáše tu mají právě obdobný výraz *emizzig* „stálý, trvalý“), a přetrval tedy nejspíš ze západoslovanského otčenáše doby předcyrilometodějské.¹²

Je zjevné, že výrazy *pokladný* (obecně „pevný, tvořící základ-podstatu“, v Mt 6, 11 patrně „nadpřirozený, tj. nejpodstatnější“¹³) v Drážďanské či *nadpodstatný* v řadě pozdějších biblí pak chtějí věrně reflektovat předlohou vulgátní *supersubstantialis* (i za cenu odmítnutí vžitého „modlitebního znění“) a jsou vlastně dokladem snahy středověkých intelektuálů o překladovou preciznost. Když se potom v 16. století české novozákonní překlady většinově vracejí ke slovu *vezdajší/vezdejší*, je to zase doklad preciznosti a vzdělanosti překladate-

10 Pojmy „podstatový“ a „časový“ přebírám ze studie Josefa Cibulky, jež je pro daný problém klíčová a o níž se v tomto odstavci vícekrát opírám (J. CIBULKA, „Ἐπιούσιος – насщъный – quotidianus – vezdejší“, *Slavia* 25, 3 (1956), s. 406–415).

11 Srov. také Jeronýmův *Dialogus adversus Pelagianos*, II, 15: *panem quotidianum sive super omnes substantias*.

12 Nejpozději v 10. století pak už se v hornoněmecké oblasti překládá „denní chléb“ doslovněji podle *quotidianus* (Notkerův katechismus kolem roku 1000: *tagelicha brôt*). Viz CIBULKA, „Ἐπιούσιος – насщъный – quotidianus – vezdejší“, s. 413.

13 Významy viz J. PEČÍRKOVÁ a kol., *Staročeský slovník*, sešit 18, Praha 1988, s. 519.

lů. Ti již díky pokročilejší humanistické biblické textologii spojené s rozšířením řeckých studií vědí (ať už pracují s textem řeckým nebo např. s latinským překladem Erasmovým, který byl nezávislý na Vulgátě), že v *řecké* původnině je v Mt i Lk týž výraz. Svatováclavská pak se opět vztahuje ke „katolické“ Vulgátě, kterou tehdy církve považuje za nejbezpečnější text. Avšak pozdější katolické novozákonní verze se díky přihlížení k řeckému originálu vracejí k výrazu *vezdejší* – a tím se sblíží nejen s protestantským textem kralickým, ale také znovu se staletí trvajícím územ modlitebním, protože v „lidové“ modlitbě slovo *vezdejší* nikdy nezmizelo.¹⁴

Ještě jedna věc zkomplikovala v českém prostředí porozumění otčenášové prosbě o chléb, totiž skutečnost, že slovo *vezdajší* brzy (nejpozději v 16. století) změnilo výslovnost první ze sykavek (snad fonetická změna – disimilace v proudu řeči?), čímž získalo podobu *vezdajší* a posléze (po změně stejnoslabičného *aj* na *ej*) *vezdejší*. Tento výraz pak působením zvukové (nikoli etymologické!) blízkosti slova *zdejší* postupně nabyl nového významu: časem se mu začalo rozumět čím dál více ve smyslu „pozemský, běžný, obvyklý“, což dnes platí v podstatě výlučně. Toto slovo se tak stalo ekvivalentem opravdu hodně volným, který naprostou shodou náhod nakonec vlastně v širokém smyslu spojuje dvojí interpretaci původního ἐπιούσιος u starých řeckých autorů („pro tento den“ a „pro udržení bytí“).

5. OTČENÁŠ V MODERNÍ DOBĚ

Na starých zněních a hlavně na osudu slova *vezdejší* jsme viděli, že určitá variantnost ve znění otčenáše se u nás vyskytuje už ve staré a starší době. Týká se to arcíť spíš otčenášů v rámci celku evangelního překladu, a jde tedy víceméně o inovace vycházející z intelektuálního prostředí, přičemž tato různorodost stejně není nijak veliká.¹⁵

14 Svědčí o tom dost jasně česky psané katechismy od 16. do 18. století, ať už katolické či nekatolické, původní české nebo přeložené (např. katechismus Canisiův nebo Luthertův), srov. níže v subkap. 5.

15 Příkladem „extrémní“ variantnosti je text z Nového zákona Beneše Optáta (1533), který také obsahuje některé moravismy: *Otče náš jenž si v nebesích. Posvětíš se jméno tvé. Přidej království tvé. Děj se vůle tvá, jakož v nebi, tak také na zemi. Chléb náš vezdejší dej nám dnes. I odpustiž nám naše viny, jakož i my odpouštíme vinikom našim. I neuvodiž nás v pokušení. Ale vysvobodiž nás od zlého.* Zde i v dalších ukázkách ze starých tisků transkribuji běžným způsobem, interpunkci ponechávám původní.

Text otčenáše jako samostatné modlitby je ještě o něco sevřenější a jednotnější. Nejpozději od druhé poloviny 17. století se stalo obvyklým „modlitební“ znění otčenáše u katolíků i nekatolíků prakticky přesně v té podobě, jakou má v běžném úzu i dnes (pomineme-li zcela drobné rozdíly v interpunkci či v podobách slova *vinník/viník*):¹⁶ *Otče náš. Jenž jsi na nebesích. Posvěť se jméno tvé. Přijď království tvé. Buď vůle tvá jako v nebi, tak i na zemi. Chléb náš vezdejší dej nám dnes. A odpusť nám naše viny. Jakož i my odpouštíme našim viníkům. A neuvoď nás v pokušení. Ale zbav nás od zlého.*¹⁷ Tato „modlitební“ verze byla v polovině 19. století včleněna do katolických biblických překladů hlavní linie (srov. výše subkap. 3 a 4) a ty se jí pevně drží až dodnes (včetně nejnovější Jeruzalémské bible), stejně jako i česká katolická liturgie. Text doznal v průběhu posledních desetiletí jen kosmetických modernizačních úprav: *jako i my, neuved*.¹⁸ Hlavní nekatolické církve se také kloní k tomu užívat tohoto znění (se zmíněnými modernizačními úpravami) při liturgii.¹⁹

Nekatolické prostředí mezitím stále vydávalo a četlo Bibli kralickou a moderního překladu Nového zákona se mu dostalo až rukama evangelíka Františka Žilky (1933). Toto tlumočení má v kontextu českého biblického překládání (bez ohledu na konfese) díky autorovu vynalézavému a promyšlenému novátorství zásadní význam. Žilka se tedy odvážil nově formulovat i otčenáš: *Náš otče, jenž jsi v nebesích! Svaté budiž Tvé jméno! Přijď Tvé království! Staň se Tvá vůle, jako v nebi tak i na zemi! Náš chléb vezdejší* (od 2. vyd. 1934: *Náš denní chléb*) *dej nám dnes! Odpusť nám naše viny, jako i my jsme odpustili těm, kdož se provinili proti nám, a neuvoď nás v pokušení, ale vysvobď nás*

16 Nápadným odlišným znakem starších katechismových verzí ze 16. a 17. století bylo zejména archaičtější sloveso *osvěť se* (kolísání mezi *osvěť se* a *posvěť se* sledujeme také v biblich 16. století).

17 Citováno z katolického katechismu protireformační doby (Jan Ignacijs HEIŠMIDBERSKÝ Z TŘEBECHOVIC, *Naučení víry křesťanské z Starého a Nového zákona*, Praha 1676), prakticky totožné znění (s výjimkou naprostých drobností: *Přid, naše vinny, vinníkům*) má např. exulantský český katechismus Lutherův (*Blahoslavené paměti pána doktora Martina Luthera Katechismus menší*, v českém jazyku vydává Henrich Milde, Halle 1735).

18 Formu *neuved* zavádí z katolických Nových zákonů jako první Colův z roku 1947 a pak „vídeňská“ verze Petřů z roku 1970 (Škrabal 1948, Škrabal-Petřů 1951 a „římský“ Petřů 1969 mají ještě *neuvoď*); jako místo *jakož* je poprvé ve „vídeňské“ verzi NZ Petřů (1970). Katolický liturgický text NZ (Bogner) i Jeruzalémská bible přebírají tyto modernější formy.

19 Teologická komise při Ekumenické radě církví vydala roku 2009 „doporučení, které podporuje“ jeho „společné zavádění při ekumenických shromážděních i v životě církvi“ (*Liturgické texty*. Dopis synodního seniora ČCE Joela Rumla všem sborům a kazatelským stanicím Českobratrské církve evangelické. Synodní rada ČCE, č. j.: SEK/576/2009, 30. 3. 2009.). V církevní praxi můžeme narazit na drobné odchylky, např. v platných agendách ČCE i CČSH je znění *který jsi v nebesích* (inspirované Kralickou bibli z roku 1613, srov. níže pozn. 21).

od zlého. Je zajímavé, že Žilkovy inovace jsou někdy shodné s řešeními dávných překladů.²⁰ Na otčenáš Žilkův ve vysoké míře navázal nejvýznamnější překladový počín nové doby, Český ekumenický překlad (evangelia 1973), který v úvodním verši nejspíš symbolicky zohlednil i znění Kralické:²¹ *Otče náš, který* (od 2. vyd. 1979: *jenž*) *jsi v nebesích, buď posvěceno tvé jméno. Přijď tvé království. Staň se tvá vůle jako v nebi, tak i na zemi. Náš denní chléb dej nám dnes. A odpusť nám naše viny, jako i my jsme odpustili těm, kdo se provinili proti nám. A nevydej nás v pokušení, ale vysvobď nás od zlého*. Verze Žilkova a ČEP vlastně založily svébytnou větev otčenášové tradice: ve dvou nedávných „velkých“ překladech celé bible z českého evangelikálního prostředí, v doslovném Českém studijním překladu (2009) a „čtivé“ Bibli 21 (2009), nalezneme otčenáš ve velmi vydatně čerpající právě z tohoto zřídla.

Z dalších, méně známých českých moderních překladů zmiňme nakonec ještě aspoň jeden velmi svébytný Nový zákon (s pozadím protestantsko-probuzenecké spirituality), volný až parafrázující text „misijního“ typu Slovo na cestu (poprvé 1989). Duchu a metodě celého překladu odpovídá i otčenáš: *Náš nebeský Otče, vzdáváme čest tvému svatému jménu.*²² *Ujmi se vlády, ať se děje všecko podle tvé vůle jak v nebi, tak na zemi. Dej nám chléb i dnes a odpusť nám naše provinění, tak jako my odpouštíme těm, kteří nám ublížili. Chraň nás před pokušením a vysvobď nás z moci Zlého.*

ZÁVĚR: ČESKÝ OTČENÁŠ A FENOMÉN „SAKRÁLNÍHO JAZYKA“

Tvář českého otčenáše, kterou jsme několika sondami zhruba načrtli, ukazuje také k některým souvislostem vykračujícím z prostoru pěti biblických versetů či několika řádků v katechismu nebo kancionálu. Otčenáš se jeví (navzdory jis-

20 Prosba *vysvobď nás od zlého* (srov. text Drážďanské bible výše v subkap. 3 a Optátův v pozn. 15), ale také obecně kladení přívlastků podle aktuálního členění, které se porůznu objevuje ve středověkých otčenáších (už od glos Opatovického homiliáře, viz výše v subkap. 3), např.: *tvé jmě, tvé království, tvá vůle, náš chléb*.

21 Znění Kralické bible z roku 1613 (z níž vychází drtivá většina pozdějších edicí až dodnes): *Otče náš který [jsi] v nebesích: Posvěť se jméno tvé. Přid království tvé. Buď vůle tvá jako v nebi tak i na zemi. Chléb náš vezdejší dej nám dnes. A odpusť nám viny naše, jakož i my odpouštíme vinníkům našim. I neuvoď nás v pokušení. Ale zbav nás od zlého*. Starší Šestidílka (1594) měla v úvodním verši znění *jenž jsi v nebesích*.

22 Formulace *vzdáváme čest tvému svatému jménu* je příkladem někdy až příliš volného přístupu překladatelů Slova na cestu k řecké předloze: došlo zde k interpretačnímu, významovému posunu od „modlitby touhy“ směrem spíše k „proklamaci postoje modlitebníků“.

té menší variabilitě) jako text po mnoho staletí celkově poměrně velmi sevřený, stabilní. Navíc vykazuje řadu petrifikovaných zvláštních jazykových prvků, jež projevují v rámci vývoje češtiny jako celku podivuhodnou rezistenci – uchovávají se na malém vymezeném prostoru otčenáše po věky nezměněny (i v kontextu postupně se měnícího překladového biblického textu!), přestože v běžném jazyce postupně nabyly neúnosného příznaku zastaralosti (imperativy 3. osoby: *posvět se, přijď, buď*; inverzní slovosled: *otče náš, království tvé, vůle tvá, chléb náš*), dokonce i tehdy, když se posunul význam a rozostřila srozumitelnost (*vezdejší*), nebo když se dostaly do rozporu s kodifikovanou gramatickou normou (*zbavit od zlého* místo korektního *zbavit zlého; odpouštíme našim viníkům* místo *svým viníkům*). Přes svou nerozsáhlost náš text obsahuje takové prvky v nevidané vysoké koncentraci. Důvodem je to, že ač jde vlastně obsahově o modlitbu velmi osobní, intimní (na překážku zde naprosto není fakt, že mluvčí se zařazuje do „kolektivního“ *my*), živou a do značné míry civilní, protože zahrnující aspekty skutečné každodennosti, stal se český otčenáš během dlouhých věků v ohledu stylistickém až krystalicky typickým textem „sakrální jazykové sféry“. Komunikáty užívané v oblasti „dotyku přesazného“ pak bývají obecně otevřené jisté „tajemné nesrozumitelnosti“, zejména pokud jde o texty kanonizované častějším užíváním v kontextu ustáleného tvaru liturgického nebo paraliturgického dění (krajním případem je speciální liturgický „posvátný“ jazyk, nesrozumitelný většině účastníků sakrálního dění). Nimbus sakrality (daný užitím v liturgii i tím, že jde o modlitbu z úst samého Ježíše), o němž jsme se zmínili na samém začátku, zde tedy vytváří jakousi ohrádku posvátného okrsku, do něhož živý vývoj okolního běžně užívaného, srozumitelného a komunikativního jazyka proniká velice nesnadno.

Dostáváme se k závěru úvah nad českým otčenášem, v nichž jsme se zaměřili především na stránku bohatých dějin textu a jeho podob, hlavně z pohledu translologie a stylistiky. Konkluze za prvé mohou přirozeně a přímo vést ke konkrétnímu přemýšlení o tom, do jaké míry a jakými prostředky text této modlitby průběžně vědomě „oživovat“, tj. znovu a znovu pozorně a citlivě modernizovat (jak se to už zčásti děje v jejím „rodném“ kontextu – v novozákonných prekladech), má-li se modlitebníkovi usnadňovat vnitřní ztotožnění s obsahem, jinými slovy – má-li se pokud možno plně realizovat Ježíšovo pobídnutí učedníkům, jež jsme citovali na počátku. Za druhé jazykové pekulie úzce a dlouhodobě spojené s modlitbou Páně nezbytně ukazují také k obec-

nejším tématům, především k naléhavé důležitosti hlubší odborné reflexe užívání našeho jazyka v náboženských kontextech vůbec, tj. reflexe na rozhraní lingvistiky a teologie.

Josef Bartoň, nar. 1966, bohemista, klasický filolog, teolog. Dlouhodobě se zabývá dějinami českého biblického překladu a českým náboženským jazykem. Vyučuje na Katedře biblických věd Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze.

Kontakt: Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Thákurova 3, CZ – 16000 Praha 6.

live in an intimate communion with him while, at the same time, being aware that what we can experience of him is far from enabling us to possess him fully.

Key words: Lord's prayer, God the Father, Christian mystics

Piergiuseppe Bernardi: Trinitarian Hypostasis of the Father – How to See the Invisible

The author reflects on the mystery of God the Father from the perspective of his visibility/invisibility. The first person of the Trinity represents the source of Trinitarian life and, in a peculiar way, expresses God's recognizability. Despite of that, God lets people know him indirectly through his creation and mainly through his Son, who is "the perfect image of the invisible God" (Col 1:15). Nevertheless, even this perfect revelation does not paradoxically disrupt the invisible and unknowable character of the first divine hypostasis. The author observes how this fact is reflected in the history of Christian art: from the symbolic forms of the Early Christianity through figurative medieval art to contemporary art, in which the transcendental dimension is being blurred.

Key words: God the Father, Trinity, Revelation, Image, Art

Josef Bartoň: The Czech Face of the Lord's Prayer

The article is focused on the history of the Czech translation of the Lord's Prayer from the 13th century to the present, both as an individual or liturgical prayer and as a part of the Biblical text. The Czech version of Our Father is characterized by a number of specific features of the language "in the touch of transcendence".

Key words: the Lord's Prayer in Czech, Czech Biblical translation, Czech religious style

NABÍDKA COMMUNIA 2015

1/2010 VELIKONOČNÍ TAJEMSTVÍ

2/2010 PŘIROZENÝ ZÁKON

3–4/2010 SVÁTOST MANŽELSTVÍ

1/2011 TAJEMSTVÍ CÍRKVE A IZRAELE

2–3/2011 JOHN HENRY NEWMAN

4/2011 MEZI NANEBEVSTOUPENÍM A PARUSÍÍ

1/2012 MARIA DNES

2/2012 CATHOLICAM ET APOSTOLICAM

3/2012 DRUHÝ PŘÍCHOD KRISTŮV

4/2012 UMÍRÁNÍ

1–2/2013 BLAHOSLAVENSTVÍ

3/2013 MOUDROST

4/2013 ECCLESIAM SANCTAM

1/2014 APOLOGIE A APOLOGETIKA

2/2014 ZDRAVÍ

3/2014 ECCLESIAM UNAM

4/2014 TEOLOGIE A UMĚNÍ

Karmelitánské nakladatelství, zásilková služba

Kostelní Vydří 58

381 01 Dačice

zasilky@kna.cz

tel.: 384 420 295

COMMUNIO

MEZINÁRODNÍ KATOLICKÁ REVUE

OTČE NÁŠ, JENŽ JSI NA NEBESÍCH

ANGELO SCARANO

THOMAS SÖDING

JEAN-PIERRE BATUT

JEAN-ROBERT ARMOGATHE

PAVEL VOJTĚCH KOHUT OCD

PIERGIUSEPPE BERNARDI

JOSEF BARTOŇ

SVAZEK

74

1/2015

19. ROČNÍK

